

האקדמיה ללשון העברית
אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון
לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם גברת יהודית הררי
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 400-14-1

- 1 יי הררי: אז בין השישה האלה, היה האב של משה <שרת>.
- 2 א' בר־אדון: בין השישה שנשלחו, כן?
- 3 יי הררי: ה', הביל"ויים.
- 4 א' בר־אדון: הביל"ויים.
- 5 יי הררי: ר' דוד יודילביץ... יש לי כל הרשימה. אני חושבת שב־, ב־, באיזה ספר תמצא את זה? אם אינני טועה, כשאני כותבת על, אה, אשתו הד', דבורָה בן יהודה, ואחר כך על חמדה, יש פרק, אז שם אני מזכירה את ששת אלה ואת חייהם.
- 6 7 8 הם היו אוכלים, אצל בן יהודה. הלוא לבן יהודה <אז> לא היה בָּמָה לחיות, והיא הייתה חולה מאוד, אז היא הייתה מבשלת להם, אוכל, והם היו באים לבן יהודה לאכול.
- 9 10 11 א' בר־אדון: =אהה.
- 12 יי הררי: כשהם באו לבן יהודה לאכול, כמו ב', [צוחקת] דיברו, הוא הכריח אותם לדבר, עברית. בינתיים, התחתן, דוד יודילביץ עם אחת מראשון, בת פְּרִימָן מ־ראש המושבה, והיא ידעה קצת עברית, הוא לימד אותה, והוא יסד את המשפחה, העבריה הראשונה ב', אה, בראשון לציון. בהשפעת בן יהודה. על ידי זה שהוא היה כשנה, מבאי ביתם של בן יהודה,
- 13 14 15 16 17 א' בר־אדון: =אהה. אוקי,
- 18 יי הררי: =ובעקרון, כן, בין המשפחות הראשונות היה גם כן משפחת גרזובסקי, שדיבר עברית. הוא גם כן התחתן עם אחת מתלמידותיו בעקרון, הוא היה מנהל בית הספר בעקרון, אז היא כבר ידעה עברית, אז גם היא יד, יכול, יכול היה לנהל בית עברי. אתה מבין? תמיד האישה הייתה, המפריעה, עד שהיא למדה את השפה.
- 19 20 21 22 23 א' בר־אדון: נכון.
- 24 יי הררי: נו, ודאי. אז, מפני זה, הוא התחתן עם הבת של פריימן, מראשון לציון, ר' זה התחתן עם בת ניימן מעקרון, הגברת גור.
- 25 26 א' בר־אדון: אהה.
- 27 יי הררי: אז, היא הייתה תלמידתו, קָמוּבֵן, על ידי זה יכלו אחר כך לבנות בית עברי.
- 28 א' בר־אדון: מ', מתי אה, נפגשת עם בן אה, יהודה ועם בֵּיתו?
- 29 יי הררי: הם היו באים בכל, פעם לבית הוריי, לרְחוּבוֹת. עם הילדים, הילדים היו

מבלים, ימימָה נְבֵן צִיּוֹן, היו מבלים את כל החופש ברחובות. והיינו יחד אה,	30
משחקים ואחר כך, כְּמוֹבֵן, אה, הררי ו', אה, בן ציון היו חברים, טובים מאוד,	31
וימימָה, כשהייתי באה לירושלים הייתי מתאכסנת בביתה תמיד. ו', אה, הם	32
אצלנו, היינו כמו אח ואחות, כולנו.	33
א' בר־אדון: באיזה גיל היית כשבאת לראשונה לביתם, בירושלים?	34
י' הררי: לראשונה בביתם ממש, אני חושבת, זה היה כבר בגיל, כשבאתי להיות מורה.	35
אבל,	36
א' בר־אדון: =אהה.	37
י' הררי: =היינו באים בביקורים,	38
א' בר־אדון: =ו',	39
י' הררי: =קצרים.	40
א' בר־אדון: =זה, זה,	41
י' הררי: =אתה מבין?	42
א' בר־אדון: =זה מה שמעניין אותי.	43
י' הררי: זה, הייתי תמיד, כשבאתי, בגיל שלוש עשרה,	44
א' בר־אדון: =כן?	45
י' הררי: =ירושלימה בפעם הראשונה. אז כְּמוֹבֵן, הלכנו, אבא והם היו חברים,	46
וידידים. אז כְּמוֹבֵן, באתי, הלכתי, גם אל בית בן יהודה.	47
א' בר־אדון: ימימה סיפרה לי בשעתו, אה, כיצד הם היו משחקים, אה, והינה, חסרו להם	48
מילים, היו באים בכל פעם, "אבא, איך קוראים לזה?"	49
י' הררי: =נו, כן, בוודאי.	50
א' בר־אדון: =את זוכרת?	51
י' הררי: =איזה שאלה.	52
א' בר־אדון: =את התקופה הזאת?	53
י' הררי: =מה זה? כולנו היינו,	54
א' בר־אדון: =את זוכרת,	55
י' הררי: =באים לשאול. היינו יושבים במילונים ומחפשים מילים.	56
א' בר־אדון: את זוכרת משהו חי, איזה משחק שפתאום, אה, הייתם, [לא נשמע]	57
י' הררי: =זה אינני זוכרת. מפני ש' אני הייתי באה לביקור קצר.	58
א' בר־אדון: =אהה.	59
י' הררי: =עם ההורים. היו ההורים מדברים וכן הלאה. אבל הם היו באים אלינו,	60
לבלות את החופש ברחובות.	61
א' בר־אדון: =אם כן, אתם,	62
י' הררי: =לאכול ענבים, להבריא קצת, וכן הלאה.	63
א' בר־אדון: והיל', הילדים היו משחקים איתכם,	64
י' הררי: =היינו,	65
א' בר־אדון: =בעברית.	66

67	י"י הררי :	= כולנו משחק, אז כבר דיברנו,
68	א' בר־אדון :	= ה', בעברית.
69	י"י הררי :	= כולנו עברית, כן.
70	א' בר־אדון :	= זאת אומרת, בשנות ה',
71	י"י הררי :	בגיל, אה, שלוש עשרה, שתיים עשרה כבר, לא דיברנו והתביישנו לדבר בשפה
72		אחרת, לא בעברית. פָּרַגַע שהחליטו בבית הספר, "עברי, דבר עברית!" אז
73		נגמר. כולנו כבר, הייתה התחרות בינינו. לחפש מילים חדשות במילון וכן
74		הלאה.
75	א' בר־אדון :	= זאת אומרת, בערך,
76	י"י הררי :	= ובפיקר, עוד דבר תדע. לבן יהודה לא היה כסף, לעוזרים. אז הוא היה לוקח
77		ספרים, ומסמן, בקו.
78	א' בר־אדון :	= אהה.
79		[00:05:00]
80	י"י הררי :	שולח את הספרים, לפתי הספר. למורים. הם היו בוחרים מטובי התלמידים,
81		שישבו ויעתיקו, את הקטע, ויסמנו באיזה דף ובאיזה, מקום זה נמצא.
82	א' בר־אדון :	אהה.
83	י"י הררי :	אני זוכרת שישראל בלקינד, כאשר גמרתי את בית הספר ברחובות, עברתי
84		לראשון לציון, ללמוד באופן פרטי אצל ישראל בלקינד. הלוא לא היו
85		גימנסיות. ואני רציתי לקבל, תעודת בגרות, בחוץ לארץ. אז, העבירו אותי
86		לראשון לציון, ו', אה, שם גרתי בבית הביל"ויי, יהודה צ'ליליין, חבר של א',
87		אבי. ו' למדתי, בכל יום, שלוש שעות עם ישראל, אה, בלקינד, כל מיני מדעים
88		וכן הלאה. אז, אה, בנוגע למה, דיברנו על בלקינד פתאום?
89	א' בר־אדון :	אָה, בקשר ל',
90	י"י הררי :	= אָה! לספרים. אז ישראל בלקינד, שהוא היה גם כן חברו של בן יהודה, בחר,
91		את התלמידים המבוגרים [בלא דגש במ"ם] והטובים, ונתן להם להעתיק את
92		הקטעים על פ', על פְּתָקִים, [בשווא נע] ואת הפְּתָקִים [בשווא נת] האלה, הוא
93		היה אחר כך ממציא לבן יהודה. כשהיינו גומרים את הספר. אז אני זוכרת,
94		שלי נתן את ספר הדקדוק של רבי יהודה פּיוג. [חיוג'] ואז, התקשיתי בָּזָה,
95		דווקא מזה, אמרתי לו: "למה בחרת בשבילי את הספר הכי קשה?" ענה לי:
96		"לפי הגמל, המשא".
97	א' בר־אדון :	[צוחק]
98	י"י הררי :	= זה אני זוכרת.
99	א' בר־אדון :	= הא, זה יוצא מן הכלל.
100	י"י הררי :	= כן, אז מה, רציתי להגיד? מכיוון, שאנחנו עבדנו את העבודה הזאת, ושלחנו
101		לבן יהודה, אז כאשר הוציא את החוברת הראשונה של המילון, שלח לנו,
102		לאות תודה, את החוברת לאלה שעזרו לו בעבודה.
103	א' בר־אדון :	אהה.

104	י"י הררי :	ואחר כך, נתתי שיעור פרטי, והרווחתי לירה וחצי זהב,
105	א' בר־אדון :	=או, הו!
106	י"י הררי :	=אז לקחתי את הכסף הזה והקדשתי, לְהחתמה על המילון.
107	א' בר־אדון :	=אהה.
108	י"י הררי :	=אז בשביל זה היה לי כל [צוחקת] חוברות המילון ה', כל החוברות
109		הראשונות. אז, מכיוון ש' היה לי המילון, הייתי תמיד מחפשת, את המילים
110		החדשות, כדי לדבר בהם.
111	א' בר־אדון :	נניח שבן יהודה לא היה כאן. מה דעתך, האם הייתה העברית קמה לתחייה?
112	י"י הררי :	אני חושבת שכן.
113	א' בר־אדון :	כן.
114	י"י הררי :	הודות לספרדים. האש', ספרדים דיברו, ידעו עֲרֵבִית. האשכנזים ידעו, יידיש,
115		או רוסית, או פולנית. כשהם היו צריכים לערוך מסחר ביחד או להיפגש,
116		השפה המְשׁוּתֶפֶת [מ"ם בלא דגש] היחידה, הייתה עברית.
117	א' בר־אדון :	מעט מאוד דובר על חלקם של הספרדים, בתחיית ה' לשון. אני רואה ש',
118	י"י הררי :	=לא נכון.
119	א' בר־אדון :	=[לא נשמע. מדברים יחד] יש,
120	י"י הררי :	=לא נכון. הם לקחו את החלק הכי גדול. הם באו, וידעו עברית. ואחר כך
121		התימנים,
122	א' בר־אדון :	=אהה.
123	י"י הררי :	=שעלו מתימן. הם עלו מתימן, והנש', הרבה נשים תימניות ידעו לדבר עברית.
124		מדוע? כשהם רצו, לדבר סודות, ושערבים לא יבינו, בתימן, היו מדברים
125		עברית ביניהם, והיו מדברים עברית, אל, הנשים גַם כן.
126	א' בר־אדון :	את, את ראית בעצמך נשים, תימניות,
127	י"י הררי :	=מה זה,
128	א' בר־אדון :	=מדברות עברית,
129	י"י הררי :	=מה, פ',
130	א' בר־אדון :	=בימים ההם?
131	י"י הררי :	=מה זה, כשעלתה העלייה, מתימן, על ידי לְבִנְאֵלִי, [נשמע: יבנאל] אז הביאו
132		מאות משפחות לְרַחֲבֹת. ו' על, יד, ביתנו, נוסדה השכונה שעריים.
133	א' בר־אדון :	אהה.
134	י"י הררי :	והיא, אה, בזמן הראשון, אני זוכרת, אימא עבדה כל כך הרבה למענם, ללמד
135		אותם, איך לטפל בתינוקות, איך, אה, לאפות לחם, איך לבשל, איך זה. אז,
136		הייתי רואה וְמִתְפַּלֵּא, שאלתי את הנשים, "מאין אתן יודעות עברית?" אז הן
137		אמרו לי. אם אתה רוצה לדעת, יש ספר שהוציא טביב,
138	א' בר־אדון :	=כן.
139	י"י הררי :	=הוא גר בראשון לציון. על תימן. על עולי תימן.
140	א' בר־אדון :	הוא עוד בחיים?

141	י' הררי :	= הוא בחיים.
142	א' בר־אדון :	= אָה! אה, טביב הצעיר.
143	י' הררי :	= הוא לא כל כך צעיר. הוא ודאי כבר בן, אה,
144	א' בר־אדון :	= <חמישים>.
145	י' הררי :	חמישים או שישים. הוא אגב נשוי לאחת מתלמידותיי. קנטרוביץ. אז אה,
146		טביב הוציא ספר, אם אינני טועה, זה נדפס ב'אָמְנוּת', [חברת אמנות]. כך
147		הניקוד במקור]
148		[00: 10: 00]
149	י' הררי :	בהוצאת 'לנער'. [ספריה מובחרת לנער'. כך במקור] שם יש הרבה מאוד על
150		חיי תימן.
151	א' בר־אדון :	מתי באו התימנים האלה ל' שעריים? אלה שאת מדברת עליהם. בערך באלף
152		תשע מאות?
153	י' הררי :	= אני לא זוכ', לא. יותר, מאוחר. כש' שלחו את יבנאל <י> באופן מיוחד ל',
154		להעלותם.
155	א' בר־אדון :	= אהה.
156	י' הררי :	= אני חושבת שזה היה, אלף תשע מאות וארבעים, ואולי עוד יותר, <מאוחר>.
157	א' בר־אדון :	= אָה, בתקופה הזאת.
158	י' הררי :	= בתקופה הזאת. נו, מה,
159	א' בר־אדון :	= חש',
160	י' הררי :	= <זה> ראשית היישוב,
161	א' בר־אדון :	= לא, חשב',
162	י' הררי :	= ה', מתי נוסדו המושבות בגליל? מתי נוסדו, אה, הקיבוצים? באותה תקופה
163		היה צ', צורך בפועלים, אז, אה, הביאו את התימנים. באותו ספר, 'אִישָׁה נָאֵם
164		בישראל', יש פ' פרק שלם על נשי תימן.
165	א' בר־אדון :	אהה.
166	י' הררי :	אז שם, יש גם, על, חייהם בתימן, ועל עלייתם בארץ, ומה שהם נתנו ליישוב.
167		הלוא הם נתנו ליישוב, את 'ענבלי', הריקודים המזרחיים; הם נתנו ליישוב, את
168		הרקמה, המזרחית; הם נתנו ליישוב הרבה מאוד, עולי תימן. שם יש פרק
169		מיוחד, על, נשי תימן.
170	א' בר־אדון :	את יודעת, ראיינתי לא מזמן אה, תימנים מ', אה,
171	י' הררי :	= טביב,
172	א' בר־אדון :	= ה' שכונה הזאת.
173	י' הררי :	= הוא המומחה לזה. הוא המומ' ל'. פה הלוא,
174	א' בר־אדון :	= והשכונה הזאת,
175	י' הררי :	= השילוח מ', אה, שכונת השילוח, שנוסדה על ידי חבצלת, [פרומקין, בעל
176		עיתון 'החבצלת'] זאת הייתה שכונה תימנית.
177	א' בר־אדון :	כן.

178	י"י הררי :	נו, כן. ואחר כך, אה, העלייה התימנית שיסדה את, אה, השכונה ב' תל אביב,
179		השכונה התימנית.
180	א' בר־אדון :	כן.
181	י"י הררי :	ואחר כך, אה, לא, הם עשו הרבה מאוד.
182	א' בר־אדון :	= את אומרת,
183	י"י הררי :	= אני צריכה להגיד, שהתימנים והספרדים, הם היו, בְּהִמוּנִים מחיי הלשון.
184	א' בר־אדון :	= אה, מה את [לא נשמע],
185	י"י הררי :	= אה, הפועל ה' תימני, איך היה יכול לדבר עם האיכר, אם לא בעברית?
186	א' בר־אדון :	= איך, אה, אַ, את זוכרת,
187	י"י הררי :	= כי האיכרים לא ידעו עֶרְבִית.
188	א' בר־אדון :	= אהה.
189	י"י הררי :	= אתה מבין?
190	א' בר־אדון :	את זוכרת את משפחת שְׁלוֹשׁ,
191	י"י הררי :	= כן,
192	א' בר־אדון :	= ואת המשפחות האחרות,
193	י"י הררי :	= כן.
194	א' בר־אדון :	= הספרדיות,
195	י"י הררי :	= אלה הם עולי, אה, מרוקו, שיסדו את היישוב, ביפו ובְּחֵיפָה.
196	א' בר־אדון :	= [לא נשמע]
197	י"י הררי :	= הלוא בְּחֵיפָה נוסד, היישוב היהודי, על ידי עולי מרוקו, וביפו נוסד היישוב
198		העברי על ידי עולי מרוקו. כי כשאנחנו עלינו לארץ, באלף שמוֹנֶה מאות
199		שמונים נֶשֶׁשׁ, תאר לך, אז קיבלו את, גרנו בְּחֶצֶר של, עולי מרוקו. ואימי לא
200		ידעה, לא ערבית, ולא עברית.
201	א' בר־אדון :	= אהה.
202	י"י הררי :	= רק רוסית ויידיש. אז, בשפת אילמים, הנשים האלה לימדו אותה, איך
203		לאפות לחם, ואיך לכבס, ואיך לעשות את כל העבודות האלה ש', ששם, היו
204		הולכים וקונים לחם.
205	א' בר־אדון :	= אבל הגברים,
206	י"י הררי :	= פה היה צריך לאפות.
207	א' בר־אדון :	= הגברים נדברו כעבור זמן מה, ב', בעברית.
208	י"י הררי :	בוודאי, תיכף, לא רק כעבור זמן מה. כשאבא עלה לארץ, לא ידע עברית? מה
209		זה, הוא היה,
210	א' בר־אדון :	= כן, אבל,
211	י"י הררי :	= אַחַד העילויים. אז, אה, לא ידע לדבר באופן שוטף, אבל ידע לחם, מים, אה,
212		אה, כל הדברים האלה. והוא היה הולך להתפלל ב' בית הכנסת, של השְׁלוֹשִׁים,
213		של המרוֹקָנִים, מפני שביפו היו, מעט מאוד, חמישה, חמש משפחות
214		אשכנזיות.

	א' בר־אדון :	אהה.	215
	י' הררי :	אז, היישוב, ה' אריסטוקרטי, היה מעולי מרוקו. אַמְזֶלְג, שהוא היה ה'	216
		הקונסול [נשמע: הקונסל] האנגלי; משפחת שלוש. אה, משפחת <אַרְוֹאס>	217
		[<הרוואס?>], נְעוּד וְעוּד וְעוּד.	218
	א' בר־אדון :	שמעתי, ש', אה, בשעתו, היו, אָה, הייתה מין התחרות, בין, אה, נווה צדק	219
		ונווה שלום. ושאנשי נווה צדק, ובראשם, אה,	220
	י' הררי :	=ה'רוקחים.	221
	א' בר־אדון :	=יעקב אה, רוקח,	222
	י' הררי :	=כן,	223
	א' בר־אדון :	=אה, לא אָהד,	224
	י' הררי :	=לא יעקב. שמו לא היה יעקב.	225
	א' בר־אדון :	=על כל פנים, רוקח ה',	226
	י' הררי :	=רוקח.	227
	א' בר־אדון :	=ה' זקן, לא אהד,	228
	י' הררי :	=שמעון רוקח היה שמו.	229
	א' בר־אדון :	=שמעון רוקח, נכון. לא אהד ביותר את, אה, ה' עברית, לא האמין ב'	230
		החייאתה וכולי. אָה... מה, מקומם של הספרדים ב' מסכת ה' זאת? האם הם	231
		היו מבין אלה שהאמינו,	232
	י' הררי :	=לא, היו,	233
	א' בר־אדון :	=בתחיית הלשון,	234
	י' הררי :	=לא, לא,	235
		[00: 15: 00]	236
	א' בר־אדון :	=ר אהדו?	237
	י' הררי :	=היו, היו... איך אומרים? בנווה צדק היו משפחות ספָרְדִיּוֹת ואשכנזיות. אה,	238
		כשהם היו צריכים לדבר בינם לבין עצמם, הנוער אולי ידע צרפתית. כי הם	239
		היו תלמידי אליאנס. אבל הזקנים, אה, שמעון רוקח היה מוכרח לדבר עם	240
		שְלוֹשׁ, אה, עברית. כי איך יכול היה להידבר איתו?	241
	א' בר־אדון :	=אינני יודע. אולי,	242
	י' הררי :	=או עם אחרים?	243
	א' בר־אדון :	=אולי הם ידעו יידיש או ערבית שניהם.	244
	י' הררי :	=לא, לא, לא, לא. [בשקט] תמיד השיחה בין הספרדים והאשכנזים, שלא	245
		ידעו ערבית ולא ידעו, ואלה לא ידעו גם צרפתית, אז היו מדברים עברית	246
		ביניהם.	247
	א' בר־אדון :	א' ני באמת שמחתי מאוד לשמוע כשאת אמר', ענית לי תשובה חותכת,	248
		כששאלתיך, כששאלתיך, אה, אלמלא היה בן יהודה, האם העברית הייתה	249
		קמה לתחייה. את יודעת, [לא נשמע]	250
	י' הררי :	=אמור נא לי, בגולה היו הרבה יהודים, שבשבת היו מדברים במשפחה רק	251

עברית. אני,	252
א' בר־אדון : =אני יודע.	253
י' הררי : =הכרתי יהודים, שעלו לארץ, ו', אה, גם פה, המשיכו, בשבת, מ' הקידוש, עד הבדלה, לא הוציאו מילה מפיהם מלבד זה.	254 255
א' בר־אדון : =נכון.	256
י' הררי : =כן.	257
א' בר־אדון : =עכשיו אני מגיע לנקודה,	258
י' הררי : =ואמור לי, איך דיבר הרב יעקב מאיר? ואיך דיבר הרב אלֶּזֶר? ואיך דיבר אל', אל', זה, מי שָׁנָה, הם דיברו גם ערבית ביניהם. אבל, אה, או ספניולית, יותר נכון. אבל יחד עם זה, היו בעלי תורה, בעלי, מסורת.	259 260 261
א' בר־אדון : שאלתי את השאלה הזאת, משום ש־ אנשים מסוימים הביעו, י' הררי : =דוד ילין ו', אה, מה שמו? פינס, אה, מיוחֶס. [יוסף מיוחס, חתנו של פינס] א' בר־אדון : נכון.	262 263 264
י' הררי : הלוא הם, שלוש בנות של פינס התחתנו עם ספרדים.	265
א' בר־אדון : =אהה.	266
י' הררי : =אשתו של ילין הייתה פינס.	267
א' בר־אדון : = <איטה> ,	268
י' הררי : =אשתו של, אה, מרגלית, של שלוש, הייתה פינס, והיה אחד קָלֵב [יצחק כלב] מבולגריה, שלקח גם כן את אחת הבנות שלו ; אני לא זוכרת מה היה שמה.	269 270
א' בר־אדון : =אני שאלתי קו',	271
י' הררי : =אז כבר היה, מיזוג גלויות. וכשבן יהודה בא לארץ, אָה! אתה תמצא, איפה כתבתי על זה? [חושבת] אני כתבתי על זה ; אני לא זוכרת, אם 'אישה ואם בישראל' יש שָׁם, אה, פרק? יש על הגברת פינס, יש פרק. וגם על הגברת, אה, ילין. אבל, בן יהודה התאכסן בַּיִת פינס כשעלה לארץ.	272 273 274 275
א' בר־אדון : אהה.	276
י' הררי : במשך, אה, חודשים אחדים. עד שעבר לעיר העתיקה. ואז הם יסדו אגודה, לדבר עברית. ובאגודה, אני כבר יודעת, כמדומני, שזה באותו מאמר שכתבתי ב'שישים שנות הסתדרות המורים', אז שם, יש, הם החליטו לדבר עברית, גם ברחוב, וגם, אה, בכל מקום, 'ולא יתבוֹשְׁוּ' [קטיעה בהקלטה] כתוב ב', בתקנות : "לדבר עברית ולא יתבוֹשְׁשוּ". [הפסקה] עד כדי כך. אז שם הַתָּחַ , הייתה כבר פה, קבוצה מדברת עברית.	277 278 279 280 281 282
[הפסקה]	283
א' בר־אדון : א=ני,	284
י' הררי : בן יהודה לא דיבר עברית רק, אה, לקיר. הוא דיבר עברית עם ה',	285
	286